

Соколова Ганна Борисівна,

ORCID ID: 0000-0002-9913-181

*доктор психологічних наук, професор,**член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України,**директор навчально-наукового інституту фізичної культури, спорту та спеціальної освіти,**ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»***Горбатюк Олена Леонідівна,**

ORCID ID: 0000-0002-8563-1535

*доктор філософії у галузі спеціальної освіти,**викладач-стажист кафедри спеціальної та інклюзивної освіти,**ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»***Гончарук Світлана Петрівна,***здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем**ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОЇ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF EFFECTIVE CORRECTIVE WORK WITH CHILDREN OF ELDERLY PRESCHOOL AGE WITH GENERAL SPEECH UNDERDEVELOPMENT

У статті розкрито теоретичні та практичні аспекти організації ефективної корекційної роботи з дітьми старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ). Актуальність дослідження зумовлена поширеністю мовленнєвих порушень серед дітей дошкільного віку та необхідністю створення оптимальних педагогічних умов для їх подолання. Визначено поняття «педагогічні умови» як комплекс спеціально організованих психолого-педагогічних впливів, які забезпечують результативність логопедичної допомоги. Встановлено, що ефективність корекційної роботи значною мірою залежить від індивідуалізації навчання, дотримання принципів системності та поетапності, організації мовленнєвого середовища, що стимулює активну комунікацію. У статті обґрунтовано доцільність використання інтерактивних методів, які підвищують мотивацію дітей до мовленнєвої діяльності, забезпечують зворотний зв'язок та формують навички самокорекції. Визначено значення емоційно-підтримувального мікроклімату на заняттях як умови зниження тривожності та підвищення впевненості дитини в собі. Детально проаналізовано роль співпраці логопеда, вихователя, психолога й батьків у реалізації індивідуальних програм мовленнєвого розвитку. Підкреслено важливість формування логопедичного простору в закладі дошкільної освіти, використання комп'ютерних логопедичних програм, організації занять у малих групах. Розкрито методичні підходи до корекції фонематичних, лексико-граматичних і комунікативних порушень мовлення. Зроблено висновок, що за умов реалізації науково-обґрунтованих педагогічних умов, корекційна робота стає ефективною, сприяє не лише подоланню мовленнєвих труднощів, а й гармонійному розвитку особистості дитини. Перспективи подальших досліджень вбачаються у розробці адаптивних моделей логопедичної допомоги в умовах інклюзивної освіти, вивченні впливу новітніх технологій на мовленнєвий розвиток дошкільників із ЗНМ та удосконаленні міждисциплінарного підходу до супроводу дітей з порушеннями мовлення.

Ключові слова: загальне недорозвинення мовлення, старший дошкільний вік, логопедична корекція, педагогічні умови, індивідуалізація, інклюзивна освіта, міждисциплінарна взаємодія, інтерактивні методи, мовленнєвий розвиток, особистість.

The article presents theoretical and practical aspects of organizing effective corrective work with senior preschool children who have general speech underdevelopment. The relevance of the study is determined by the increasing prevalence of speech disorders among preschool children and the urgent need to create optimal pedagogical conditions for overcoming these difficulties. The concept of "pedagogical conditions" is defined as a set of specially organized psychological and pedagogical influences that ensure the effectiveness of speech therapy support. It has been established that the efficiency of corrective intervention largely depends on the individualization of the learning process, adherence to the principles of consistency and gradualness,

and the creation of a language-rich environment that stimulates communication. The article substantiates the use of interactive methods that increase children's motivation for speech activity, promote feedback, and form self-correction skills. The importance of an emotionally supportive microclimate during classes is highlighted as a factor in reducing anxiety and increasing the child's confidence. Special attention is paid to cooperation among the speech therapist, educator, psychologist and parents in the implementation of individual speech development programs. The article emphasizes the role of creating a speech-friendly environment in preschool institutions, using digital tools and organizing small-group sessions. Methodological approaches to correcting phonemic, lexical-grammatical, and communicative speech disorders are analyzed in detail. It is concluded that scientifically substantiated pedagogical conditions ensure the success of speech correction and contribute to the harmonious development of the child's personality. Future research should focus on developing adaptive models of speech therapy in inclusive educational settings, exploring the impact of modern technologies on the speech development of children with GSU, and improving the interdisciplinary approach to supporting children with speech impairments.

Key words: general speech underdevelopment, senior preschool age, speech therapy, pedagogical conditions, speech correction, individualization, inclusive education, interdisciplinary cooperation, interactive methods, personality.

Постановка проблеми. У сучасних умовах модернізації системи дошкільної освіти особливої актуальності набуває питання ефективної корекційної роботи з дітьми, які мають мовленнєві порушення. Загальний недорозвиток мовлення (ЗНМ) є однією з найпоширеніших форм мовленнєвої патології у дітей старшого дошкільного віку. Цей тип порушення негативно впливає не лише на мовленнєву сферу, а й на загальний розвиток дитини, її комунікативні здібності, пізнавальну активність та готовність до шкільного навчання. Практика свідчить, що традиційні підходи до логопедичної корекції не завжди дають бажаний результат у досягненні сталих позитивних змін. Ефективність корекційної роботи значною мірою залежить від правильно організованих педагогічних умов, які враховують вікові та індивідуальні особливості дитини, рівень її мовленнєвого недорозвинення та соціального оточення. Системність, поетапність, індивідуалізація й інтегративність – ключові компоненти корекційно-педагогічного процесу, які потребують наукового обґрунтування й методичного уточнення. У науковій та методичній літературі недостатньо висвітлено питання конкретизації педагогічних умов, що забезпечують успішність мовленнєвого розвитку дітей із ЗНМ. Актуальність проблеми зумовлена також необхідністю підвищення професійної компетентності педагогів у роботі з цією категорією дітей. Потребує подальшого дослідження також співпраця фахівців (логопедів, вихователів, психологів) та батьків у забезпеченні ефективного мовленнєвого розвитку дитини. Успішність корекційної роботи визначається не лише методикою, а й створенням сприятливого педагогічного середовища. Отже, виникає об'єктивна потреба у визначенні й науковому обґрунтуванні педагогічних умов, що сприятимуть підвищенню ефективності корекційної

роботи з дітьми старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку традиційно є в центрі уваги науковців, педагогів та логопедів. У працях І. Горай, Н. Кабельнікової, Ю. Рібцун, Л. Трофименко розкриваються основні типи мовленнєвих порушень, їхня структура та напрями корекційної допомоги. Зокрема, загальний недорозвиток мовлення розглядається як складне системне порушення, що потребує комплексного підходу до корекційної роботи. Дослідження Н. Кабельнікової акцентують увагу на важливості ранньої діагностики мовленнєвих порушень та їх профілактики. Значний внесок у методiku логопедичної роботи з дітьми із ЗНМ зробили також І. Горай, С. Кондукова, які описують ефективні прийоми формування фонематичних процесів, лексико-граматичних категорій та зв'язного мовлення. У науковій літературі розкрито роль ігрових, арттерапевтичних, психолого-педагогічних методів у корекційній роботі з дошкільниками. Автори підкреслюють значення індивідуального підходу, поступового ускладнення завдань та створення мовленнєвого середовища. У працях Л. Лепехи та М. Городиської досліджено питання взаємозв'язку мовленнєвого і когнітивного розвитку дітей. Увага приділяється також ролі батьків у мовленнєвій підтримці дитини, що висвітлюється у працях Н. Кабельнікової та Ю. Рібцун. Проте виявлено, що більшість публікацій зосереджуються переважно на методичних аспектах корекції окремих компонентів мовлення, а не на системному підході до організації педагогічних умов. Недостатньо досліджено питання взаємодії логопеда з іншими фахівцями у межах командного супроводу дитини із ЗНМ. Також обмежено представлений досвід застосування інноваційних педагогічних технологій (інтерактивних,

інформаційних) у логокорекційній роботі. Низка досліджень не враховує індивідуальні особливості дітей з різними рівнями ЗНМ. Дослідники підкреслюють важливість створення комфортного емоційного клімату як умови ефективного формування мовлення. Проблема організації корекційної роботи в умовах інклюзивної освіти залишається недостатньо вивченою. Бракує моделей педагогічної підтримки дітей із ЗНМ у загальноосвітньому дошкільному середовищі. Отже, на сучасному етапі існує потреба у цілісному аналізі педагогічних умов, що забезпечують ефективність мовленнєвої корекції у старшому дошкільному віці. Такий аналіз має бути основою для удосконалення практики логопедичної допомоги дітям із ЗНМ.

Мета статті. Теоретично обґрунтувати та окреслити педагогічні умови, що забезпечують ефективність корекційної роботи з дітьми старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення, з урахуванням індивідуальних особливостей дітей, специфіки мовленнєвого порушення та сучасних підходів до організації логопедичної допомоги в закладах дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Ефективність корекційної роботи з дітьми старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення залежить від багатьох факторів, серед яких провідне місце займають педагогічні умови. Успішність мовленнєвого розвитку цієї категорії дітей не може ґрунтуватися лише на використанні методик і вправ, спрямованих на формування правильного мовлення. Необхідно створити цілісну систему психолого-педагогічної підтримки, яка враховує індивідуальні особливості дитини, її емоційний стан, соціальне середовище та когнітивні можливості.

У структурі загального недорозвинення мовлення виділяють три рівні: перший рівень – елементарна форма мовлення з порушенням усіх структурних компонентів, другий – етап фразового мовлення, та третій – відносна сформованість фразового мовлення з наявністю граматичних і фонетичних порушень. Кожен із цих рівнів потребує відповідних педагогічних умов для організації корекційної роботи. Основною метою є не тільки формування правильного мовлення, а й розвиток психічних процесів, збагачення емоційно-вольової сфери, соціалізація дитини та підготовка до шкільного навчання [7].

Педагогічні умови ефективної корекційної роботи з дітьми із ЗНМ передбачають системну взаємодію фахівців – логопеда, вихователя, психолога, музичного керівника, а також активне

залучення батьків до корекційного процесу [2; 7; 8]. До найважливіших педагогічних умов належать: індивідуалізація навчально-корекційного процесу, дотримання принципу системності та поетапності, створення стимулювального мовленнєвого середовища, використання інтерактивних методів, а також емоційна підтримка дитини.

Однією з ключових педагогічних умов є індивідуалізація корекційної роботи, яка передбачає адаптацію завдань і методів до рівня мовленнєвого розвитку дитини. У практиці логопедичної роботи часто спостерігається використання шаблонних програм без урахування конкретних мовленнєвих та психофізичних характеристик кожної дитини. Ефективна педагогічна діяльність має передбачати гнучке планування корекційних занять, що враховує інтереси дитини, її темп розвитку, комунікативні потреби та стиль пізнання. Логопеду необхідно формувати індивідуальний маршрут мовленнєвого розвитку, який базується на результатах попередньої діагностики [7].

Принцип системності та поетапності реалізується через поступове ускладнення мовленнєвих завдань, що дозволяє дитині адаптуватися до нового мовленнєвого досвіду. Спочатку формуються елементарні мовні одиниці – звуки, склади, слова, потім – короткі фрази, речення, зв'язні висловлювання. При цьому особлива увага приділяється формуванню фонематичного слуху, артикуляційної моторики, граматичних навичок та лексичного запасу [6]. Наприклад, формування граматичної правильності мовлення у дітей із ЗНМ досягається завдяки системному введенню вправ на узгодження прикметників і числівників з іменниками, використання прийменників, вживання дієслівних форм тощо [5]. Корекційна робота повинна бути побудована за логікою поступовості: від простого до складного, від ізольованих звуків до контекстуального використання мовлення.

Створення мовленнєвого середовища, що стимулює комунікацію, також є однією з обов'язкових умов ефективної корекційної роботи. Йдеться не лише про мовленнєво насичене предметне оточення, а про загальну атмосферу, в якій дитина почувається вільною у висловленні думок, отримує позитивну підкріплювальну реакцію на свої мовленнєві спроби. Особливо важливим є організація комунікативно значущих ситуацій, у яких дитина має природну потребу щось повідомити, поставити запитання або відповісти. Такі ситуації можуть бути створені в процесі сюжетно-рольових ігор, театралізованих постановок, дидактичних ігор із мовленнєвими завданнями, спільних з вихователем

обговорень. Активне використання різних форм мовленнєвої діяльності (слухання, говоріння, розповідання, описування) сприяє формуванню практичного мовлення та мотивації до нього [3; 4].

Інтерактивні методи навчання, включаючи мультимедійні ресурси, логопедичні програми, вправи з використанням інтерактивних дошок, значно розширюють можливості логопедичної допомоги. Вони дозволяють зробити заняття більш динамічними, різноманітними, емоційно привабливими для дитини. Окрім того, інтерактивні методи дають змогу забезпечити зворотний зв'язок, що сприяє самоконтролю та самокорекції. Наприклад, логопедичні комп'ютерні програми з візуальними та звуковими підказками стимулюють повторення вправ, тренують правильну вимову та дозволяють автоматизувати сформовані навички.

Не менш важливою педагогічною умовою є забезпечення емоційно-позитивної атмосфери на заняттях. Діти із ЗНМ часто мають супутні емоційні труднощі – знижений рівень впевненості, тривожність, сором'язливість, що ускладнює їхню активну участь у мовленнєвій взаємодії. Тому педагогу важливо створювати підтримувальне середовище, де дитина відчуває себе успішною, прийнятою, зрозумілою. Позитивна оцінка навіть мінімальних досягнень, надання можливості самовираження, гумор, доброзичливе ставлення – усе це сприяє формуванню внутрішньої мотивації до мовленнєвої активності.

Одним із важливих напрямів роботи є включення батьків у процес корекції мовлення, оскільки саме вони є першими комунікативними партнерами дитини поза межами закладу освіти. Педагоги повинні інформувати батьків про характер мовленнєвих порушень, цілі та методи корекції, формувати в них навички спілкування з дитиною, що сприяють закріпленню сформованих навичок. Регулярне консультування, спільне виконання логопедичних домашніх завдань, участь у відкритих заняттях забезпечують єдність підходів у роботі та підвищують ефективність мовленнєвого розвитку дитини. У дослідженнях доведено, що за умови активної участі батьків мовленнєвий прогрес дитини відбувається швидше, а результати корекційної роботи стають більш стабільними [2].

Співпраця фахівців різного профілю (логопед, психолог, вихователь) є ще однією суттєвою педагогічною умовою. Такий командний підхід дозволяє комплексно оцінити стан дитини, спланувати індивідуальну програму розвитку та узгодити дії всіх учасників педагогічного процесу. Наприклад, логопед коригує мовлення, психолог – працює

з тривожністю або невпевненістю та коригує когнітивні порушення, вихователь – забезпечує мовленнєву активність у повсякденному спілкуванні. Завдяки цій взаємодії досягається цілісність і послідовність впливу на дитину. Особливу увагу варто приділяти узгодженню мовленнєвих завдань у логопедичних і загальнорозвивальних заняттях, щоб забезпечити їх взаємопідкріплення.

Формування логопедичного простору в закладі освіти також є необхідною педагогічною умовою. Йдеться про організацію спеціально обладнаного кабінету, забезпеченого діагностичними та дидактичними матеріалами, наочністю, інтерактивними засобами. Крім того, у груповій кімнаті бажано створити куточок для мовленнєвого розвитку, де дитина може в ігровій формі закріплювати мовленнєві навички. Важливо, щоб логопедичний простір був доступним, безпечним і стимулював комунікативну активність.

Позитивний результат також залежить від чіткого планування корекційно-розвивальної роботи. Логопеду слід використовувати індивідуальні та групові форми занять, чергувати статичні та динамічні види діяльності, дотримуватися балансу між навчанням та грою. Особливу роль відіграють заняття в мікрогрупах (по 2–3 дитини), які дозволяють поєднати індивідуальний підхід із розвитком комунікативних навичок. Такий формат занять сприяє моделюванню природних мовленнєвих ситуацій, розвиває вміння слухати іншого, підтримувати діалог, коригувати власне мовлення під впливом прикладу партнера [7; 8].

Крім того, варто враховувати вікові особливості дітей старшого дошкільного віку. У цьому періоді активно розвиваються пізнавальні процеси, формується самосвідомість, зростає інтерес до взаємодії з однолітками, з'являється здатність до внутрішньої регуляції поведінки. Це створює додаткові можливості для реалізації корекційних впливів, але й висуває вимоги до складності завдань, організації діяльності та мотиваційної підтримки. Заняття мають бути не лише корисними, а й цікавими, динамічними, змістовними [3; 4].

У підсумку варто зазначити, що педагогічні умови ефективної корекційної роботи з дітьми старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення мають реалізовуватись у тісному взаємозв'язку між усіма учасниками освітнього процесу. Успішність корекції залежить не лише від професіоналізму логопеда, а й від підтримки вихователя, участі батьків, створення комфортного середовища, системного підходу до розвитку мовлення. Лише за таких умов можливо забезпечити

повноцінне мовленнєве, пізнавальне та особистісне становлення дитини з порушеннями мовлення та її успішну інтеграцію в суспільство.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У процесі дослідження педагогічних умов ефективної корекційної роботи з дітьми старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення було з'ясовано, що успішність мовленнєвого розвитку цієї категорії дітей значною мірою залежить від системного і комплексного підходу до організації педагогічного впливу. До основних педагогічних умов, що забезпечують ефективність логопедичної роботи, належать: індивідуалізація корекційного процесу, поетапність і системність формування мовленнєвих навичок, створення мовленнєво-активного середовища, емоційна підтримка дитини, використання інтерактивних методів, залучення батьків до корекційної діяльності та міждисциплінарна взаємодія фахівців. Запровадження зазначених умов сприяє не лише подоланню мовленнєвих порушень, а й формуванню комунікативної компетентності, розвитку когнітивної та емоційно-вольової сфери дітей. Практика показує, що системна логопедична допомога, організована з урахуванням педагогічних умов, значно підвищує рівень мовленнєвої активності та готовності дитини до навчання в школі. Розроблення та впровадження індивідуальних маршрутів розвитку мовлення, тісна співпраця з родиною та забезпечення позитивного емоційного

фону – критично важливі для досягнення стабільних результатів корекційної роботи. Отже, ефективність корекційної діяльності значною мірою зумовлена педагогічними умовами, які потребують подальшого наукового обґрунтування та вдосконалення.

У подальшому наукові пошуки доцільно спрямувати на розробку адаптивних моделей педагогічної підтримки дітей із ЗНМ у закладах дошкільної освіти з інклюзивним спрямуванням. Перспективним напрямом є дослідження впливу інноваційних технологій, зокрема цифрових логопедичних ресурсів, на ефективність формування мовленнєвих навичок. Актуальним є розроблення системи діагностичних інструментів для комплексної оцінки динаміки мовленнєвого розвитку з урахуванням індивідуального рівня ЗНМ. Суттєвою потребою є вивчення ролі батьків як суб'єктів логопедичного процесу та підвищення їхньої педагогічної компетентності у сфері мовленнєвого розвитку. Доцільно також продовжити аналіз особливостей міждисциплінарної взаємодії фахівців у межах командного супроводу дітей із ЗНМ. Необхідно поглибити вивчення впливу емоційно-комунікативного середовища на мовленнєвий розвиток дошкільників. Таким чином, подальші дослідження мають бути спрямовані на вдосконалення логопедичної практики відповідно до вимог сучасної дошкільної освіти та потреб дитини з особливими мовленнєвими потребами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Горай І.В. Формування лексико-граматичної сторони мовлення у дітей із ЗНМ. *Реабілітаційна педагогіка: теорія і практика*. Полтава. 2009. ПДПУ. С. 50.
2. Кабельнікова Н.В. Первинне недорозвинення мовлення у дітей: клінічний, психолінгвістичний та психолого-педагогічний аспекти : навч. посіб. Херсон : ТОВ «Борисфен-про», 2017. 224с.
3. Кондукова С.В. Особливості застосування гри в системі дошкільного сенсорного виховання дітей із загальним недорозвиненням мовлення. *Корекційна педагогіка: вісник Української асоціації корекційних педагогів*. 2015. № 1. С. 15–21.
4. Лепеха Л. П., Городиська М.Б. Логопедичні ігри в корекційній роботі з дітьми із загальним недорозвиненням мовлення. Львів-Дрогобич : Посвіт, 2014. 76 с.
5. Молошна І.А. Особливості розвитку лексико-граматичної сторони мовлення із загальним недорозвиненням мовлення. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації: матеріали V Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (5 квітня 2016 року)*. Суми : ФОП Цьома С. П., 2016. С. 119–123.
6. Окремі аспекти мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення», Кляп М. І., *Scientific Journal "Virtus"*, Issue № 20, Part I, January, 2018. 216 p. P. 132–135.
7. Рібцун Ю.В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ: програмно-методичний комплекс (Рекоменд. МОН України, Лист № 1/11-9371 від 11.10.2010 р.). Київ: Освіта України, 2011. 292 с.
8. Трофименко Л.І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ: програмно-методичний комплекс. 2013. 108 с.

© Г. Б. Соколова

© О. Л. Горбатюк

© С. П. Гончарук

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0